

AHLAK EĞİTİMİNDE AİLENİN ROLÜ

Merve Akdeniz*

Öz

Çalışmanın konusu aile ortamında verilen ahlak eğitiminin çocuğun sosyalleştiği alanları nasıl etkilediği ve bu alanlardan nasıl etkilendiğidir. Çocuk önce aile içinde sosyalleşen daha sonra birçok farklı kurumla karşılaşan ve sosyalleşme alanı genişleyen bir varlıktır. Çocuğun aile ortamında tanış olduğu tüm davranışlar onun sosyalleştiği diğer alanlardaki eylemlerini de etkilemektedir. Bu anlamda çocuğun aile ortamından nasıl bir iletişimin muhatabı olduğu ve ailenin doğru-yanlış öğretmesi önemlidir. Ailenin verdiği eğitim ile beraber çocuk bir davranışın doğru ya da yanlış olduğunu içselleştirmişse anne-babası yanında olmasa bile yanlış şeyi yapmaktan bir ölçüde kaçınacaktır. Bu çalışma çocuğun aile ortamında öğrendiklerini besleyen ve bunlardan etkilenen iki önemli ortamı ele almaktadır. Bunlardan biri geleneksel dünyadan aktarılan ve sürekliliğini koruyan okul ortamıdır. İkincisi ise yeni dünyanın ürünü olan ve gerçek mekanda var olmayan sosyal medyadır. Çocuğa aile ortamında ve okulda verilen ahlak eğitimi ile çocuğun sosyal medya kullanımı sırasındaki davranışları birbirini etkileyebilmektedir. Bu anlamda ahlak eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlgili kaynaklardan literatür taraması yapılmış ve dokümantasyon yöntemiyle elde edilen veriler incelenmiştir. Çalışmanın önemi gelişen çağ ile beraber ortaya çıkan yeni ilişki ağlarından biri olan sosyal medyanın kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek sorunlara karşı çocuğa verilecek eğitimin ailede verilen ahlak eğitiminin bir parçası olarak görülmesi ve okul ortamında da bunun desteklenmesi noktasında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, aile, çocuk, ahlak, iletişim, toplum.

AN EVALUATION ON THE ROLE OF FAMILY IN MORAL EEDUCATION

Abstract

The subject of the study is how the moral education given in the family environment affects the areas in which the child socializes and how it is affected by these areas. A child is a being who socializes first within the family, then encounters many different institutions and his socialization area expands. All the behaviors that the child witnesses in the family environment also affect his actions in other areas where he is socialized. In this sense, it is important what kind of communication the child receives from the family environment and how the family teaches right and wrong. If, with the education provided by the family, the child internalizes that a behavior is right or wrong, he will avoid doing the wrong thing to some extent, even if his parents are not with him. In this research, two environments that nourish and are affected by what the child learns in the family environment are discussed. One of these is the school environment, which is transferred from the traditional world and maintains its continuity. The second is social media, which is a

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

e-mail: mrvakdenizz@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0000-3966-0557>

Atıf/Citation: Akdeniz, Merve. "Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü". *BAİD* 18 (Aralık 2023), 209-226.

product of the new world and does not exist in real places. The moral education given to the child in the family environment and at school and the child's actions while using social media may affect each other. Qualitative research method was used in the study. A literature review was conducted from relevant sources and the data obtained through the documentation method was examined. The importance of the study is to see the education given to the child as a part of the moral education given in the family and to support this in the school environment, regarding the problems that may arise during the use of social media.

Keywords: Religion, family, child, morality, communication, society.

Giriş

Bireyin sosyalleşmeye başladığı ilk durak ailesidir. Birey, toplumun değerlerinden kurallarına kadar pek çok dinamiği aile ortamında öğrenir.¹ Bu öğrenme sürecinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi çocuğun karakter gelişimi için de önemlidir. Çünkü birey, topluma karışmadan önce büyük ölçüde aile içinde karakter oluşumunu tamamlar. Aynı şekilde ahlak eğitiminin de ilk öğretildiği yer ailedir. Ailenin çocuğa bu eğitimi sağlam bir temel atarak vermesi ve örnek oluşturması önemlidir.² Çünkü çocuklar çevresinde gördüklerini kendi yaşamlarına aktararak büyürler ve ilk gördükleri şey ailelerinin davranışlarıdır. Aile içinde karşılaştıkları iyi ya da kötü davranışları izlerler ve gördüklerini taklit ederek kimliklerini inşa ederler.

Çocuk dış dünyada karşılaştığı davranış ya da durumlara karşı vereceği ilk tepkiyi genellikle ailesinden öğrenir. Ebeveynlerin öfkelenedikleri, sevindikleri, korktukları, heyecanlandıkları ya da başkasıyla anlaşamadıkları durumlarda sergilediği davranışlar sadece kendilerini değil, onları izleyen çocuklarını da etkiler. Çocuklar her duyguya karşı harekete geçen bir davranış ebeveynlerinden öğrenirler. Bu davranış, özellikle sosyal olarak kabul edilebilir bir davranışsa çocuk için de olumlu bir etkiye sahip olacaktır.³

Bireyin ikinci sosyalleşme durağı okuldur. Önemli bir sosyalleşme alanı olan okul, belli bir yaştan sonra çocuğun zamanının çoğunu geçirdiği yer olarak yaşamını etkilemeye devam etmektedir. Okul ortamı farklı yaşam tarzlarına sahip çok sayıda öğrenci ve öğretmenin bulunduğu bir alandır.⁴ Bu ortamda çocuk, ailede öğrendiklerinden farklı davranış türlerine maruz kalabilir. Bu davranışlarda doğruyu yanlıştan ayırabilmesi için bazı ahlaki değerlere sahip olması gerekir. Bu ahlaki değerlerin inşa edildiği ilk ortam olan ailenin çocuğa

¹ Faruk Turğut, "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar", *Medeniyet ve Toplum*, 1/1 Bahar 2017), 94.

² Mehmet Zeki Aydın, "Ahlak Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2003), 128.

³ Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (İstanbul: Özgür Yayınları, 2007), 125.

⁴ Safiye Kesgin, "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/1 (2011), 210.

kazandırdığı değerlerin önemi bu dönemde daha da belirginleşir. Bu bakımdan yaşamın her aşaması, temel değerlerin kazandırıldığı aile yaşamının dinamiklerinden beslenir.

Günümüzde çocuğun hayatına, eylemlerini her yönden etkileyen üçüncü bir sosyalleşme alanı daha eklenmiştir. Bu alan sosyal medyadır. Sosyal medya, gerçek dünyanın bazı kodlarının yüklendiği alandır. Çocuğun yeni arkadaşlıklara, yeni değerlere, yeni kültürlere eskisine göre daha açık olduğu yeni bir sosyalleşme ortamıdır.⁵ Bu ortam ebeveynler tarafından kontrol edilmediğinde sosyal medya çocuk için çok tehlikeli bir yer haline gelebilir. Ebeveynler için de bu dünyayı her zaman kontrol altında tutmak oldukça zordur. Bu nedenle anne ve babaların çocuklarına ahlak eğitimi içselleştirmelerini sağlayarak vermeleri günümüzde geçmişe göre daha önemli hale gelmiştir. Çünkü çocuk hangi davranışın ahlaki ya da ahlak dışı olduğunu bilirse ve sosyal medyanın tehlikelerinin farkında olursa kendini bir dereceye kadar koruyabilecektir.

Aile, ahlak eğitimi yoluyla belli kodların gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Üstlendiği bu rol sosyal açıdan da oldukça önemlidir. Özellikle toplumsal değerlerin çocuğa ebeveynler tarafından öğretilmesi, çocuğun yaşadığı toplumun değerlerini benimsemesini sağlar.⁶ Bu anlamda makalede; dokümantasyon yöntemi ile ailede verilen ahlak eğitiminin toplumsal açıdan önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Özellikle de okul hayatı ve sosyal medya kullanımı üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda literatür taraması yapılmış, elde edilen veriler analiz edilmiş, ailede ve okulda verilen ahlak eğitiminin karşılıklılık olarak olumlu yönde nasıl birbirlerini etkilediği üzerinde durulmuştur. İkinci olarak da çocuğa küçük yaşlardan itibaren verilen ahlak eğitiminin sosyal medya kullanımını etkileme düzeyi araştırılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra sosyal medya kullanımının ahlaki değerleri ne denli etkilediği konusu ele alınmıştır. Sosyal medya günümüzde insanların hayatını kuşatmış bir durumdadır ve yeni bir sosyalleşme alanı olduğu da göz ardı edilememektedir. Bu anlamda sosyal medya kullanımı sırasında çocukların karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara karşı çocuğa verilecek eğitimin ahlak eğitiminin bir parçası haline dönüşmesi önem arz etmektedir.

⁵ Mehmet Karaca, "İnternet Gençliği Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi", *Humanities Sciences*, 2/4 (2007), 424.

⁶ Yavuz Bolat, "Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimi Anlamak", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/29 (2016), 328.

1. Aile Kurumu

Aile, kan bağı nedeniyle bir arada bulunan; sosyalleşmenin, kültürün ve değerlerin öğrenildiği ilk kurumdur.⁷ Kişinin bu kurumda öğrendiği değerlerle oluşturduğu kimlik, onun toplumla temasında benimseyeceği tutumu etkilemektedir. Ebeveynler, çocuklarını etkileyebilecek kalıtsal özellikler sunar. Ancak etkileri bununla sınırlı değildir. Ayrıca çocuklarının ruh halleri, manevi yönleri ve ahlaki eğitimleri üzerinde de etkileri vardır.⁸ Öyle ki aynı çatı altında birlikte yaşayan bireylerin yaşadıkları durumlara verdikleri tepkiler dahi evin diğer üyelerini etkilemektedir. Bu anlamda çocuk üzerindeki manevi etkilerin olumlu hale getirilmesi anne-babanın davranışlarıyla sağlanabilir.

Toplumumuzda aile kurumu yapısal olarak iki biçimde karşımıza çıkmaktadır: Çekirdek aile ve geleneksel aile. Geleneksel aile, büyükanne, büyükbaba ve onların diğer çocuklarının yanı sıra anne, baba ve çocuğun da bir arada yaşadığı geniş bir aile⁹ yapısıdır. Geniş aile için üyelerinin davranışları çok önemlidir. Çünkü her aile üyesi başka bir üyeyi temsil eder. Bu nedenle aile büyükleri önemli değerlerin uygulanıp uygulanmadığını izler.¹⁰ Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir grup olan çekirdek aile ise, daha çok aile üyelerinin kendi yaşam tarzlarına karar verdikleri¹¹ bireyselleşmiş aile dinamiklerinden beslenmektedir. Günümüzde çekirdek aile yapısının daha yaygın olduğu ifade edilebilir. Özellikle kadınların iş hayatına dahil olması, mekânsal kısıtlamalar, ekonomik kaygılar nedeniyle farklı şehirlere göç etmesi ve tüm bunlara eklenebilecek çeşitli sosyal kaygılar geleneksel aile biçimlerinden uzaklaşmaya yol açmıştır.¹²

Çocuk hangi aile tipinde büyürse büyüsün ilk eğitim yeri değişmemektedir, ailesidir. Çocuk, dış dünya ile iletişim kurma şeklini, toplumun değerlerini, doğru ve yanlışın neler olduğunu, davranışlarını kontrol altında tutmayı, kültürü, örfü ve adeti en başta ailede öğrenir.¹³ Toplumun genel kabul görmüş

⁷ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 27.

⁸ Aydın, "Ahlak Eğitimi", 128.

⁹ Betül Çetin, *Geniş ve Çekirdek Ailede Yaşayan Okul Öncesi Çocukların Beceri Düzeyleri ve Davranış Sorunları Açısından İncelenmesi* (İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 11.

¹⁰ İsmail Karaca, *Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi, (Elazığ İli Örneği)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Tv ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans, 2010), 24.

¹¹ Kazım Karataş, "Toplumsal Değişme ve Aile", *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 12/2, (2001), 94.

¹² Meryem Tekin Epik vd., "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen Değişmeyen Rollerini", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 38, (2017), 44.

¹³ Mustafa Köylü, "Ailede Değerler Eğitimi", *Teoriden Pratiğe Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019), 66.

doğrularını yahut değerlerini ailede sağlıklı bir şekilde öğrenemeyen birey toplu ile iletişim kurarken zorlanabilir hatta bu durum toplum tarafından dışlanmasına sebep olabilir. Çünkü toplumu bir araya getiren en önemli etmenlerden biri ahlaki değerlerdir. Aileler bu konuda bilinçli olduklarında çocuk için doğru rehberlik yapma imkanına erişebilir, çocuğu herhangi bir tavra zorlamadan ona doğruyu öğretebilir ve olması gerekeni yapmaları için destek olabilirler.¹⁴ Ancak sevdirilerek öğretilmeyen her davranış çocuk tarafından içselleştirmesi zor bir davranışa dönüşebilir. Bu sebeple aile içinde ahlaki değerler çocuğa öğretilirken yaşatılması önemlidir. Ebeveynler çocuğa yapmasını söyledikleri şeyleri kendileri yapmadıklarında çocuk bu davranışı fark edebilir ve söylenenleri yapmaktan geri durabilir. Özellikle ailenin olmadığı ortamlarda yahut ceza almayacağını düşündüğü yerlerde toplumsal değerlere aykırı davranışlar gösterebilir.

İslam dininde oldukça önemli bir yere sahip olan aile kurumunun değeri ayetlerle vurgulanmıştır. Eşler için sevgi ve merhametin bulunduğu yer olarak Allah (c.c.) aileyi işaret etmiştir.¹⁵ Bu anlamda İslam dininde eşlerin birbirlerine sevgilerini göstermeleri ve merhamet etmeleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Sevgiyi söylemekten kaçınan, merhametini birbirine göstermeyen ve üstüne düşen görevleri yerine getiremeyen eşler ilişkilerini sağlam temeller üzerine bina etmekte zorlanırlar. Eşler tarafından sağlam temeller üzerine kurulamayan ilişkiler çocukları da etkileyebilir. Çünkü çocuklar ebeveynlerinin yaşadığı ilişkinin olumlu-olumsuz sonuçlarına göre davranışlarını düzenleyebilirler. Sevgi ve merhamet duygularını aile ortamında görmeyen çocuk bunun eksikliğini yaşamı boyunca hissedebilmektedir.¹⁶

2. Ahlak Kavramı

Arapça bir kelimedenden türeyen ahlâk kelimesi, "karakter, tabiat, mizaç" anlamına gelen hulk kelimesinin çoğuludur. Hulk kelimesi insanın manevi yönüne işaret eden bir kelime olarak ifade edilir.¹⁷ Terim olarak; insanların bir toplumda uymak zorunda olduğu davranış ve kurallar, alışkanlıklar anlamına gelmektedir.¹⁸ Ahlak kavramının birçok tanımı olmakla birlikte genel olarak bireyin davranışlarını ifade etmektedir.

¹⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 37.

¹⁵ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meal*, haz. Hayrettin Karaman - Ali Özek - İbrahim Kafi Dönmez vd. (Ankara: Tür Diyanet Vakfı Yayınları, 2023), el-Rum 30/21.

¹⁶ Nilgün Öngider, "Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5/4 (2013), 437.

¹⁷ Mustafa Çağrı, "Ahlak" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/1, 1.

¹⁸ Güncel Türkçe Sözlük, "Ahlak" (Erişim 30 Ekim 2023).

Ahlak kişinin eylemlerini ifade etmekle beraber içinde bulunduğu toplumun sosyal kuralları çerçevesinde de şekillenen bir olgudur. Aynı zamanda hem salt bir bilgidir hem de davranışsal olarak gerçekleştirilir.¹⁹ Diyebiliriz ki insanın fitratı gereği doğasında var olan birtakım ahlaki değerleri bulunur. Ancak bireyler bu değerlerin zıttı ile yaşamayı da tercih edebilirler. Bu tercihin önüne geçebilecek ve ahlaki değerleri belirleyecek olan etmenlerden biri de toplumsal kuralların mevcudiyetidir. Bu kuralların varlığı ortak bir bilinç ile bir arada yaşamayı sağlayan önemli bir etmendir.²⁰ Aynı zamanda ahlakın sadece bir bilgi noktasında var olması da yeterli değildir. Başka bir deyişle bireyler, zihinlerinde sahip oldukları veya olmadıkları ahlaki davranışlara göre yargılanmazlar, eyleme geçtikleri veya yapmadıkları ahlaki davranışlara göre değerlendirilirler.

Ahlak insanlar arasındaki ilişkiyi düzenler. Çünkü bireye doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü öğretir. Birey hareketlerini ahlaki kurallar çerçevesinde düzenlemeye başladığında toplumun düzeni de inşa edilmiş olmaya başlar.²¹ Yani toplumun üyelerinin ahlaki değerler üzerine inşa edilmiş ortak bir bilinç etrafında toplanması, onu bir arada tutan ve barışı sağlayan önemli dinamiklerden biridir. Herkes tarafından bilinen ve kabul edilen doğrular ve yanlışlar, insanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği konusunda belirli sınırlar çizmelerine olanak sağlar. Ahlaki değerlerin olmadığı toplumlarda bireyler bir kaos ortamına maruz kalabilir, bu durum da zamanla toplumun bozulmasına ve çökmesine neden olabilir.²²

İslam dini Müslümanlara ahlaklı bir hayat yaşamayı emreder. Kuran'ı Kerim'de de insana, birçok ahlaki davranışı yapması emredilmiştir.²³ Aynı zamanda insanın ahlaki davranışları idrak edebilecek bir fitrat üzere yaratıldığı bildirilmektedir ve iman edenlerin yaratılış amacına uygun davranması gerektiği vurgulanmıştır.²⁴ Yalan söylememek, iftira atmamak, merhametli olmak, iyi huylu davranmak, dedikodu yapmamak, kötü söz söylememek, bencil olmamak, misafirperver olmak, saygılı davranmak, hoşgörülü

¹⁹ Recep Kaymakcan ve Hasan Meydan, *Ahlak ve Değerler Eğitimi*, (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 19.

²⁰ Ebûl Hasan Ali b. Muhammed el-Maverdi, *Din ve Dünya Hayatı için Ahlak Yasaları*, çev. Mustafa Çağrıncı, (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 339.

²¹ Adudiddin el-İci, *Ahlaku Adudüddin*, çev. İlyas Çelebi, (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 19.

²² Ali Akdoğan, "Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlağa Olan İhtiyaç ve İslam", *Ekev Akademi Dergisi*, 8/18, (Kış, 2004), 183.

²³ el-Hac 22/30; El-Münafikun 63/10; El-Kehf 18/81; El-Nur 24/30; El-Bakara 2/245; El-Nahl 16/90; Âl-i İmran 3/134; El-Bakara 2/155.

²⁴ El-Şems 91/7,8.

davranmak gibi ahlaki tutumlar bir toplumu güven içinde bir arada tutan dinamiklerdir.²⁵

3. Ahlak Eğitimde Ailenin Önemi

Bireyin maddi ve manevi pek çok ihtiyacı ailede karşılanır. Bir bebek dünyaya bakıma muhtaç olarak gelir. Bebeğin beslenme, giyim ve barınma gibi tüm ihtiyaçları ebeveynler tarafından karşılanır. Ancak onların aile tarafından sadece maddi ihtiyaçları karşılanmaz, aynı zamanda manevi ve ruhsal ihtiyaçları da karşılanır. Birey, toplumda nasıl davranılması gerektiği de dahil olmak üzere pek çok bilgiyi ailede öğrenir.²⁶ Başka bir deyişle çocuk konuşma tarzını, beslenme şeklini, yaşam tarzını aileden alır, işler ve harekete geçer. Bu davranışlar toplumun değerleriyle ne kadar uyumlu olursa birey için o kadar faydalı olacaktır. Çünkü birey toplumun bir aradalığını etkileyen değerlerle büyüdüğünde yaşadığı topluma yabancılaşmasının önüne geçilebilir.

Ahlak eğitimi çocuğun çevresiyle iletişim kurma biçimini, yaşam tarzını, tutum ve düşüncelerini etkileyen bir özelliğe sahiptir. Sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma, hoşgörü, nezaket, misafirperverlik, iyi huyluluk gibi özelliklere sahip olmak bireyin hayatını ahlaki açıdan şekillendiren özellikler arasındadır. Birey, rol model olarak gördüğü aile içerisinde bu ahlaki değerlerle ne kadar çok karşılaşır bunları dış dünyaya da o kadar aktarabilecektir.²⁷ İnsan başkalarını sevmeyi, başkalarına yardım edebilmeyi, sağlıklı iletişim kurmayı, iyi davranmayı ailesinden görür ve bunu gördüğü gibi hayatına yansıtır.

Sosyal bir grup olarak aile, sosyal ilişkilerin yaşandığı ve rollerin öğrenildiği yer²⁸ olması nedeniyle çocuğun iletişim tarzını önemli ölçüde etkilemektedir. Bir çocuk hiç sevilmemişse, fikirlerine hiç saygı duyulmamışsa, hoşgörüyle hiç karşılaşmamışsa, sosyalleşmeye başladığında dış dünyaya sevgi, saygı ve hoşgörü göstermekte zorluk çekebilir. Çeliköz ve arkadaşlarının çocuk yuvalarında bulunan 4-5 yaşlardaki 30 çocukla ve ailelerinin yanında yaşayan 60 çocukla beraber yapmış oldukları araştırmalarında; ailesinin yanında büyüyen çocukların ahlaki ve sosyal kural anlayışlarının çocuk yuvasında büyüyen çocuklardan daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.²⁹ Çeliköz ve arkadaşlarının yaptığı araştırmadan yola çıkarak da diyebiliriz ki aile, çocuğu

²⁵ Bkz. İbn Hazm, *Ahlak ve Davranış Tarzları Nefislerdeki Ahlaki Hastalıkların Tedavisi*, çev. Mustafa Çağrırcı, (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 70-84.

²⁶ Köylü, "Ailede Değerler Eğitimi", 65.

²⁷ Aydın, "Ahlak Eğitimi", 155.

²⁸ Deniz Güler - Nazmi Ulutak, "Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile", *Kurgu Dergisi*, 11/11, (1992), 52-53.

²⁹ Nadir Çeliköz, vd., "Çocuk Yuvası ve Ailesi ile Yaşayan Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Anlayışlarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2008), 6-9.

içinde bulunduğu topluma hazırlar. Çocuk yerine getirmek zorunda olduğu görevlerini de, toplumun ahlaki değerlerini de aile ortamında öğrenir.

Aile yaşamında ortaya çıkan tutum ve davranışlar çocuğun dünyasına yansır. Aile içinde doğru bir davranış çocuğa olumlu örnek teşkil ederken, yanlış bir davranış da çocuğun eylemlerini etkileyecek olumsuz bir faktör olabilir. Bu nedenle sağlıklı bir aile ortamının oluşturulması hem aile bireyleri hem de toplum açısından önemlidir.³⁰ Çünkü zamanı geldiğinde her çocuk, aile dışındaki dış dünyaya karışacak ve davranışlarıyla çevresindeki bireyleri hem etkileyecek hem de onlardan etkilenecektir.

Toplum ahlakı ile birey ve aile ahlakının örtüşmesi toplumsal düzenin sağlanabilmesi için önemlidir. Birbirleriyle çatışan ahlak sistemi toplumun bütünlüğüne zarar verebilir. Birey ahlakı kişinin iyi olan davranışları sergilemesi ve toplumsal ahlak kurallarına uymasındır.³¹ Öyle ki birey ahlakının tanımı yapılırken dahi toplumdan soyutlayarak tanımlaması yapılamamıştır. Çünkü insan doğası gereği toplumsal bir varlıktır ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlaması gerekir. Ancak günümüzde toplumu bir arada tutan “biz” düşüncesinin sarsıldığı düşünülmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri de aile ortamındaki birlik ve beraberliği oluşturan “biz” düşüncesinin eskisi gibi olmamasıdır.³² Geçmişe oranla daha çok bireyselliğe önem veren aile üyelerinin kendi yaşamını merkeze koyan davranışları, aile yapısını olumsuz olarak etkilediği gibi toplumsal birlikteliği de olumsuz etkilemektedir.

Toplumdaki her bireyden beklenen bazı davranış kalıpları vardır. Bireyin ahlaki açıdan doğru olan davranışları sergilemesi, toplumu bir arada tutan dinamiklerin ayakta kalmasını sağlayacak önemli bir faktördür.³³ Aynı zamanda toplum içinde her bireyin yerine getirmesi gereken görevleri de bulunmaktadır. Bu anlamda Meriç ve Özyürek tarafından yürütülen çalışmada araştırmaya katılan 227 okul öncesi çocuğunun ahlaki ve sosyal kural bilgileri incelenmiştir. Araştırmada çocukların ahlâk kuralları bilgilerinin sosyal kurallar bilgilerinden daha yüksek olduğu belirlenmiş³⁴ ve çocuğun ahlâk kuralları bilgisinin artmasının sosyal kural bilgilerini de olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.³⁵ Bu araştırmadan da yola çıkarak diyebiliriz ki; çocuğa

³⁰ Köylü, “Ailede Değerler Eğitimi”, 65.

³¹ Atakan, “Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi”, 68-69.

³² Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile”, 25.

³³ Çoşkun Can Aktan, “Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3/2, (2001), 68.

³⁴ Ayşe Meriç - Arzu Özyürek, “Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi”, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 8/14, (2018), 148.

³⁵ Meriç - Özyürek, “Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi”, 152.

anne-baba tarafından ahlâk eğitiminin verilmesi, çocuğun sosyal kuralları daha kolay öğrenmesine de yardımcı olur. Ahlaki ve sosyal kuralları bilerek yaşamak ilişkileri güçlendirir. Kişilerarası ilişkilerin sağlam temeller üzerine kurulması toplumsal düzenin devamlılığını olumlu yönde etkiler.

Sağlıklı bir aile ortamının oluşması için sağlıklı iletişime ihtiyaç vardır. Birbirini dinlemeyen, anlamayan aileler arasındaki iletişim sağlıklı olmayabilir. Ya da birbirlerinin değerlerini önemsemeyen çiftlerin çocukları, ailede gördüklerini dış dünyaya yansıtacağından, bu çocuklar sadece kendi fikirlerinin önemli olduğunu düşünmeye başlayabilirler.³⁶ Ancak bu ve bunun gibi davranışlar toplum tarafından hoşgörülebilecek davranışlar olmadığı gibi ahlaki davranışlar da değildir. Bu anlamda çocuğa neyin ahlaki, neyin toplumsal açıdan kabul edilebilir bir davranış olduğu ailesi tarafından hem öğretilmeli hem de yaşayarak gösterilmelidir.

Ahlaki değerlerin oluşumuna etki eden önemli faktörlerden biri dindir. Dinin insanın yaşadığı dünyayı anlamlandırma özelliğinin olması oldukça önemlidir. “İnsan yürüdüğü bu yolda niçin yürür? Nereye varmak önemlidir? Vardığı yerde nelerle karşılaşacaktır? Bir iyilik yapacaksa karşılığı ne olacaktır? Kötü bir davranışı yapmaktan neden sakınmalıdır?” Birey bu ve benzeri birçok soru zihninde biriktirmişken genellikle cevabı da dinde bulmaktadır.³⁷ Din insanı içinde bulunduğu belirsizlikten kurtaracak dinamikleri sahip olduğu için onu bir amaçsallık içerisinde tutar. Kişinin karşılaştığı durumlar karşısında verdiği tepkiler de bu amaçsallık içerisinde anlamlı bir hal kazanır.

İslam dini Müslümanlara önce ahlaki davranmayı emretmiştir. Daha sonra ise çevresindekileri iyi olan davranışa yönlendirmesini ve kötülüklerden men etmesini istemiştir.³⁸ Çünkü insan toplumsal bir varlıktır ve içinde yaşadığı toplum düzeni iyi ve huzurlu olduğu sürece güzel bir hayat sürebilir. Bu sebeple birey yalnızca kendi davranışlarından sorumlu değildir. İbn Hazm bir başkasının kötülükten sakındırmak için örnek alınacak kişinin Hz. Muhammed olduğunu ifade eder. Hz. Muhammed uyarılarını karşısındaki kişiyi kırmadan ve inatlaşmadan yapmış, tatlı dil ve güler yüz göstermiştir.³⁹ Bu anlamda özellikle ebeveynler çocuklarına ahlaki değerleri öğretirken kullandıkları ifadelerine ve davranışlarına da dikkat etmeleri gerekmektedir.

³⁶ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 35.

³⁷ Ömer Faruk Harman, “Din ve Vicdan Hürriyeti” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 9/521.

³⁸ Âl-i İmran 3/104.

³⁹ İbn Hazm, *Ahlak ve Davranış Tarzları Nefislerdeki Ahlaki Hastalıkların Tedavisi*, 181.

3.1. Okul ve Ahlak Eğitimi

Toplumsal değerler ekonomiden siyasete, aileden eğitime kadar toplumu bir arada tutan önemli dinamikleri etkileyen bir özelliğe sahiptir.⁴⁰ Toplumsal değerler ve bu değerlerin bir parçası olan ahlak, eğitim yoluyla çocuğa aktarılır. Eğitimin amacı belirli niteliklerin bilgisini alıcıya aktarmaktır. Ahlak eğitiminin amacı toplumda ahlaki niteliklere sahip insanların varlığını sağlamaktır. Bu eğitim süreci ailede başlar ve okulda devam eder.⁴¹ Ancak ailede başarıyla ilerlemeyen bu sürecin başka kurumlar tarafından tamamlanmaya çalışılması kolay değildir. Bu nedenle ailede ahlak eğitimine önem verilmesi gerekir.

Çocuğun yaşı ilerledikçe sosyal çevresi genişler; okul, öğretmenler, arkadaşları aracılığıyla kendi dünyasına yeni bilgiler eklemeye devam eder. Bu bilgilerin çocuğa olumlu katkıları olabileceği gibi olumsuz etkileri de olabilir. Bu nedenle çocuğa ailesinin küçük yaşlardan itibaren iyi bir örnek olması gerekir. Çünkü çocuk ailede öğrendiklerini ne kadar benimserse başkalarıyla karşılaştığında da ailede öğrendiklerini belirli bir noktada yapmaya devam edecektir.⁴² Ancak çocuk büyüdükçe ve ailesiyle geçirdiği süre azalmaya başladıkça çocuğun davranışlarını kontrol altında tutmak zorlaşabilir. Özellikle okul çağı başladığında çocuk ailesiyle geçirdiği vakitten daha fazla vakti okulda geçirmektedir. Koç tarafından 319 branş öğretmeniyle yapılan araştırmada katılımcıların %88,1'i öğretmenlerin ve okulun çocuğun değerlerini etkilediğini ifade etmişlerdir.⁴³ Bu anlamda okulun ve öğretmenin çocukların değerlerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ahlaki değerlere sahip olmak sadece onları öğrenmekle sınırlı değildir. Ahlaki bir durumun eyleme dönüşmediği sürece içselleştirilmesi zordur. Kişi, eylemlerinin olumlu ya da olumsuz sonuçlarını görerek bu davranışları içselleştirebilir. Aynı zamanda çevresindeki insanların davranışlarını ve bu davranışların sonucunu görerek yeni alışkanlıklar kazanabilir. Bu durum da sosyal öğrenme dediğimiz halin önemli bir katkısı vardır.⁴⁴ Sosyal öğrenme çocuğun özellikle okul döneminde daha fazla maruz kaldığı bir öğrenme halidir. Bir çocuk sosyal öğrenme yoluyla doğru bir eylemi veya yanlış bir eylemi öğrenebilir. Doğru ve yanlış arasındaki ayrımı yapabilmesi için ahlak

⁴⁰ Fatma Yaşar Ekici, "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişime Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 30, (2014), 217.

⁴¹ Mustafa Şengün, "Ahlaki Gelişimin Psiko Sosya Dinamikleri", *Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, (2017), 207.

⁴² Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 37.

⁴³ Sevdâ Koç, "Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri", *Kırıkkale University Journal of Social Sciences*, 6/1, (2016), 381.

⁴⁴ Kaymakcan - Meydan, *Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 195.

eğitimine sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda okullarda da ahlak eğitiminin desteklenmesi ve farklı yetiştirme şekillerine sahip öğrencilere değerlerin aynı ortamda aktarılması önemlidir.

Biricik tarafından 110 öğretmen ve 77 veli ile gerçekleştirilen araştırmada çocukların aile ortamında aldıkları ahlak eğitiminin tek başına yeterli olup olmadığı ile ilgili yapılan öğretmen anketlerinden çıkan sonuç yeterli olmadığı yönündedir.⁴⁵ Çocuğun toplumla ilgili birçok değeri ve ahlakı öğrendiği ilk yer⁴⁶ ailesi olmasına karşın araştırmada çocuk için bu eğitimin okul tarafından desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan velilerin ise %96,1'i ahlak eğitimi konusunda ailenin tek başına yeteli olmadığını⁴⁷ ve çocukların okula başladıkları andan itibaren ahlak eğitimi almaları gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁸ Okul ortamında farklı değerlere ve yaşantılara sahip birçok öğrenci bir araya gelebilmektedir. Bu sebeple ahlak eğitiminin okul tarafından desteklenmesi önemlidir. Farklı değerlere ve yaşantılara sahip çocukların eğitim aldıkları öğretmenlerinden ahlaki değerleri de aynı ortamda duymaları ve öğrenmeleri onları olumlu yönde etkileyebilmektedir.

Ahlak eğitimi çocuğun hayatında kalıcı hale dönüştürecek durumlardan biri de bu davranışları çocuğun karakteri haline getirmektir. Çocuğun ahlaki davranışları karakter haline getirmesi de toplum içindeki iletişimini önemli oranda etkileyebilir. Kişinin benliğine işlemiş değerleri ve bunun sonucunda ortaya koyduğu eylemleri karakterinin sonucudur ve karakterini ortaya koyan değerleri, toplumun değerleriyle ne kadar benzerse diğer kişilerle bir o kadar uyum içinde yaşamayı başarabilir.⁴⁹ Bir davranışı karaktere dönüştürmek ailenin ve okulun çocuğa vereceği iyi bir eğitim ile mümkün olabilir. Bu anlamda ahlaki davranışları karaktere dönüştürmüş olan çocuk yeni iletişim ağlarında eylemlerini gerçekleştirirken de olumsuz davranışlardan kendisini koruyabilir.

3.2. Sosyal Medya ve Ahlak Eğitimi

Günümüzde kitle iletişim araçlarının her haneye girmesi ve her yaşta insanın sosyal medyaya kolayca ulaşabiliyor olması birtakım sorunları beraberinde getirdiği söylenebilir. Televizyon, telefon, tablet, bilgisayar aracılığıyla bu denli

⁴⁵ Enes Biricik, *İlkokullarda Ahlak Eğitimi Tutum ve Davranış İlişkisi Üzerine Öğrenci-Öğretmen-Veli Görüşleri (Ağrı İl Örneği)*, (Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2018), 177.

⁴⁶ Köylü, "Ailede Değerler Eğitimi", 66.

⁴⁷ Biricik, *İlkokullarda Ahlak Eğitimi Tutum ve Davranış İlişkisi Üzerine Öğrenci-Öğretmen-Veli Görüşleri (Ağrı İl Örneği)*, 280.

⁴⁸ Biricik, *İlkokullarda Ahlak Eğitimi Tutum ve Davranış İlişkisi Üzerine Öğrenci-Öğretmen-Veli Görüşleri (Ağrı İl Örneği)*, 188.

⁴⁹ Halil İbrahim Sağlam, *Karakter ve Değer Eğitimi*, (Ankara: Salmat Basım Yayınevi), 9.

insan hayatına giren sosyal medyanın izleyenlerini, takip edenlerini etkileme boyutu oldukça yüksektir. Hal böyle olunca bu alanların toplumsal değerlerin aktarımı konusunda insan hayatına etkileri tartışma konusu olmaya başlamıştır. Toplumsal değerleri aktaran bir aracı olmak yerine “yozlaştıran” etkisi olduğu fikri⁵⁰ bir toplumun geçmişe oranla dışarıdan gelebilecek olumsuzluklara daha açık olduğunu düşündürmektedir.

Küreselleşme ile beraber Türk aile yapısında da birtakım değişimler meydana gelmiştir. Özellikle kitle iletişim araçlarının hayatımızı her açıdan kuşatması ile beraber ailenin geçmişten getirdiği birtakım kodlar şekillenmekte ve değişime uğramaktadır. En temelde kadın ve erkeğe düşen roller, iletişim kurma şekilleri, aile yapısındaki değişimler kendini göstermektedir.⁵¹ Tüm bunlarla beraber gelenekler ve değerler toplumu bir arada tutan önemli etmenlerken küreselleşme ile beraber bu etmenlerin zarar gördüğü ve toplumu da zedelemeye başladığı düşünülmektedir. Bu nedenle ahlak eğitimine verilen önemin artırılması geçmişe göre daha önemli bir hal almıştır.⁵²

Günümüzde internet kullanımı bilginin araştırıldığı, gündemin belirli ölçüde takip edildiği alan olmaktan çıkmış hayatı kuşatması ile beraber sosyal ilişkilerin kurulduğu temel kamu alanı olmaya başlamıştır. Birçok yeni düşüncenin oluştuğu ve yayıldığı bir ortamdır. Etkileme gücü geleneksel olan sosyal ilişki alanlarından çok daha kuşatıcıdır ve gündelik hayattaki değeri ve yeri tartışılmazdır. Bu bağımlılık/kuşatıcılık söz konusu çocuk olduğunda tüm hayat etkileyebilecek bir düzeydedir. İnternet ortamında geçirilen zaman, oynanan oyunlar, edinilen arkadaşlıklar çocuğun hayatına etki eder. Bu etki olumlu ya da olumsuz olarak kendini gösterebilir. Ancak çocuk geçmişe oranla dışarıdan gelebilecek tehlikelere daha açık bir hal almıştır. Çünkü internet her yaştan ve her kültürden insanın kullandığı bir alandır ve sürekli kontrol altında tutulamayan bir alan olması sebebiyle de bu ortamda yapılan paylaşımların doğru olmama ihtimali, çocuğun yaşına uymayan içeriklere maruz kalması, çocuğun kendisini teşhir etmesi gibi birçok problemi de beraberinde getirebilmektedir.⁵³ Özellikle ahlaki değerleri ne denli etkilediği önemli soru haline gelmiştir. Örneğin Şener ve Yiğit’in 14-20 yaş arası öğrencilerin katılımıyla yaptığı araştırmada sosyal medyanın değerleri etkilediği sonucuna varılmıştır. Kız ve erkek katılımcılardan ayrı ayrı %66,6’sı sosyal medya

⁵⁰ Yılmaz Ceylan, “Toplumsal Değerler ve Medya Etiği”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/7, (2014), 46.

⁵¹ Celaleddin Çelik, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”, *Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi*, 8 (2010), 30.

⁵² Köylü, “Ailede Değerler Eğitimi”, 86.

⁵³ Bkz. Mehmet Haberli, “Sosyal Medyada Dini İnanç ve Ahlaki Değerlerin Dejenerasyonu Üzerine Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi (23//25 Kasım 2018)* 640-647.

kullanımının değerleri etkilediği ifade edilmiştir.⁵⁴ Ancak sosyal medyayı bütünüyle olumsuzlukların alanı olarak görmek doğru olmayacaktır. Çünkü Almalı tarafından yapılan araştırma 100 öğrenciye uygulanmış ve sosyal medyanın ahlaki değerleri ne şekilde etkilediği sorusuna cevap olarak olumlu ve olumsuz etkilemesi %45 şeklinde eşit olarak sonuçlanmıştır.⁵⁵ Yani sosyal medya kullanan öğrenciler arasında ahlaki açıdan olumlu etkilendiklerini ifade eden kişilerde bulunmaktadır. Burada önemli olan nokta kullanıcıların bu alanlarda gerçekleştirdikleri ve takip ettikleri içeriklerin neler olduğudur. Diyebiliriz ki; birey tarafından bir davranışın ahlak dışı bir davranış mı iyi bir davranış mı olduğu bilirse ve bu anlamda kayıtsız değilse olumsuz anlamda etkilenmeyebilir. Bu anlamda ebeveynlere düşen sorumluluk göz ardı edilememektedir. Bunun için de öncelikle ebeveynlerin bu ortamda çocukların karşısına çıkabilecek durumların farkında olması gerekmektedir. Çocuğu olumsuzluklardan koruyabilmek içinde çocukta ahlaki birtakım kaygıları oluşturabilmek önemlidir.

Diğer bir taraftan bakıldığında bilinçsiz sosyal medya kullanımının olumsuz etkilerini gösteren alan araştırmaları bize sanal dünyanın kuşatıcı enformasyon ağı ile çocuğun kırılabilirliğini artırabileceğini ve onun gelişimi üzerinde olumsuz etkilere sahip olabileceğini gösterir. Çocuğun değerlerini bilmesi ve sosyal medya kullanımının tehlikeleri noktasında dikkatli olması için aile tarafından bilgilendirilmesi oldukça önemlidir. Bilinçli bir şekilde kullanılmayan sosyal ağlar çocuklar açısından oldukça zararlı alanlara dönüşebilir. Bu anlamda ahlak eğitiminin çocukların internet kullanımına ve sosyal medya bağımlılığına karşı tavırlarını etkileyen bir değer olma özelliği de taşımaktadır.⁵⁶ Ekşi ve Çiftçi'nin yapmış olduğu araştırmalarına 389 lise öğrencisi katılmış ve ahlaki olgunluk seviyesinin problemli internet kullanımıyla anlamlı bir ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.⁵⁷ Bu araştırmadan da yola çıkarak diyebiliriz ki; bireyde ahlaki olgunluk seviyesi arttıkça internet kullanımı sırasında onu etkileyebilecek olumsuzlukların daha çok farkına varabilir. Hacıkeleşoğlu'nun ergenlerin sosyal medya bağımlılığı, dindarlık ve ahlaki kayıtsızlık ilişkisi üzerine yaptığı araştırmasına ise 13-18 yaş arasında olan 415 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılanların verdiği cevaplar sonucunda sosyal medya bağımlılığı ve ahlaki

⁵⁴ Sami Şener ve Beyza Nur Yiğit, "Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi", *Academic Platform*, 5/3, (2021), 544.

⁵⁵ Arda Almalı, "Bir Toplumun Ahlaksal Metaforu Olarak Sosyal Medya ve Modern Zamanda Ahlakın Evrimleşmesi", *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 3/1, (2019), 7.

⁵⁶ Köylü, "Ailede Değerler Eğitimi", 86.

⁵⁷ Halil Ekşi ve Muhammed Çiftçi, "Lise Öğrencilerinin Problemli İnternet Kullanım Durumlarının Dini İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yorumlanması", *Türkiye Yeşilay Cemiyeti*, 4/2, (2017), 190.

kayıtsızlık arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.⁵⁸ Bu anlamda ahlaki bir davranışı yapmamış olmakta herhangi bir sorun görmeyen bireylerin sosyal medya bağımlılıklarının daha fazla olacağı ifade edilebilir. Sosyal medya bağımlılığını azaltmak için özellikle de çocukların ve gençlerin vicdani yönlerine seslenmek geçmişten çok daha önemli bir hale gelmiştir. Toplumun bir arada tutan ahlaki değerlerin gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Bunun için ailecek planlı ve kaliteli zaman geçirme, okuma saatleri oluşturma, yapılan gezilerin ve seyahatlerin değerler açısından önemi olan yerlere yapılması; aile büyükleri, komşu, akrabalarla kurulan olumlu iletişim ve ziyaretler gibi etkinlikler yapılması çocuğun toplumsal değerlere karşı tutumunu olumlu etkileyebilir.⁵⁹

Sosyal medyanın hayatımızı kuşatması ile beraber mahremiyet alanlarını ihlal edip etmediği önemli bir soru haline gelmiştir. Mahremiyet bir başkası ile hangi sınırlar içinde iletişim kurulacağı noktasında kişiye bir alan sunar.⁶⁰ Ancak sosyal medya kullanımı ile beraber mahremiyet alanları ihlal edilmeye başlanmıştır. Bu anlamda çocuğun mahremiyet sınırlarını tanıması ve bilmesi günümüzde çok daha önemli bir hal almıştır. Mahremiyet eğitimi ilk önce ailenin sorumluluğunda bulunan bir eğitimidir. Çocuğa ahlak eğitiminin bir parçası olarak küçük yaşlardan itibaren verilmesi gerekmektedir ve okul da bu eğitimin devamlılığı sağlanmalıdır.⁶¹ Mahremiyet eğitiminin verilmesi çocuğun sosyal medya kullanımına da önemli ölçüde etki etmektedir. Şimşek, rastgele seçilmiş 94 öğrenci ile sosyal medya kullanımı ve mahremiyetin ifşasını araştırmıştır. Bu araştırmada mahremiyet algısı yüksek olan kişilerin sosyal medyada kendilerini, bedenlerini, bilgilerini ifşa etmekten kaçındıkları sonucuna varılmıştır.⁶² Bu anlamda bireyde mahremiyet fikrinin bulunması önemlidir. Özellikle de mahremiyet eğitimi ahlak eğitiminin önemli bir parçası olarak görüp toplumu bu noktada bilgilendirmek hem ebeveynleri hem de çocukları olumlu yönde etkileyebilir. Ailelere, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ahlak eğitiminin bir parçası olarak mahremiyet eğitiminin verilmesi ve sosyal medya üzerindeki etikleriyle ilişkilendirilmesi çocuğu yetiştirirken daha bilinçli olma noktasında fayda sağlayabilecektir. Aynı

⁵⁸ Hızır Hacikeleşoğlu, "Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Dindarlık ve Ahlaki Kayıtsızlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/2, (2021), 894.

⁵⁹ Kaymakcan - Meydan, *Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 203-204.

⁶⁰ Mehmet Yüksel, "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1, (2003), 182.

⁶¹ Yusuf Bahri Gündoğdu, "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7/2, (2017), 389.

⁶² Turan Şimşek, "Sosyal Medyada Mahremiyetin İfşası:Instagram Örneği", *Sosyolojik Düşün*, 4/1, (2019), 20.

eğitimin okul aracılığıyla da öğrencilere verilmesi çocukta da önemli bir farkındalık oluşmasına neden olabilecektir.

SONUÇ

Ahlak toplumsal bir varlık olan insanda var olması gereken davranışlardır. Bireye toplumun ahlaki değerlerinin aile tarafından aktarılması, bireyin içine doğduğu toplumu tanınması ve kendini oraya ait hissetmesi açısından önemlidir. Aile tarafından çocuğa verilmeyen bu eğitimi başka kurumlar aracılığıyla vermeye çalışarak eksikliği kapatmak kolay değildir. Bu anlamda ailenin çocuğa ahlak eğitimi vermeyi önemsemesi gerekmektedir.

Çocuklara erken yaşta ahlak eğitimi verilmesi çocuğun sosyalleşme alanlarını da etkilemektedir. Çocuğun aileden sonra ikinci sosyalleşme alanı olan okul, birçok farklı kültüre, inanca ve düşünceye sahip insanların bir arada bulunduğu bir alandır. Çocuğa aile tarafından ahlak eğitimi verilirse bu ortamlarda karşılaşabileceği olumsuz davranışları benimsemesinin önüne geçebilecektir. Ancak ahlak eğitiminin çocuğa belirli bir yaştan sonra sadece aile tarafından verilmeye çalışılması yeterli değildir. Bu nedenle çocuklara okul ortamında ahlak eğitimi verilmeye devam edilmelidir.

Değişen çağla birlikte insan yaşamına yeni bir sosyalleşme alanı eklenmiştir. Bu alan sosyal medyadır. Sosyal medya sınırsız içeriğin mevcut olduğu ve milyarlarca insanın dolaşabildiği bir ortamdır. Gerçek dünyayı küçültüp telefon, tablet gibi iletişim araçlarına hapsetmek de çocuklar için bazı tehlikelere yol açabilmektedir. Bu anlamda çocuğa küçük yaşlardan itibaren verilecek ahlak eğitimi ile çocuğun bu platformlarda yapabileceği ahlak dışı davranışların önüne geçilebilir ve çocuklar bu platformda tanıştıkları veya tanık oldukları kişilerin doğru ve yanlış davranışlarını ayırt edebilirler.

KAYNAKÇA

- el-İci, Adudiddin. *Ahlaku Adudüddin*. çev. İlyas Çelebi. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Akdoğan, Ali. "Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam". *Ekev Akademi Dergisi*, 8/18 (2004) 179-194.
- Almalı, Arda. "Bir Toplumun Ahlaksal Metaforu Olarak Sosyal Medya ve Modern Zamanda Ahlakın Evrimleşmesi". *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 3/1 (2019) 1-9.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Aydın, Mehmet Zeki. "Ahlak Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2003) 125-158.

- Biricik, Enes. *İlkokullarda Ahlak Eğitimi Tutum ve Davranış İlişkisi Üzerine Öğrenci-Öğretmen-Veli Görüşleri (Ağrı İl Örneği)*. Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2018.
- Bolat, Yavuz. "Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimi Anlamak", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/29 (2016) 322-348.
- Ceylan, Yılmaz. "Toplumsal Değerler ve Medya Etiği". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/7 (2014) 7-45.
- Çapcıoğlu, İhsan. "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile". *Turkish Studies*, 13/2 (2018) 19-34.
- Çağrı, Mustafa. "Ahlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2/1 (1989) 1-14.
- Çelik, Celaleddin. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din". *Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi*, 8 (2010) 25-35.
- Çeliköz, Nadir vd. "Çocuk Yuvası ve Ailesi ile Yaşayan Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Anlayışlarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2008) 1-13.
- Çetin, Betül. *Geniş ve Çekirdek Ailede Yaşayan Okul Öncesi Çocukların Beceri Düzeyleri ve Davranış Sorunları Açısından İncelenmesi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- el-Maverdi, Ebû'l Hasan Ali b. Muhammed. *Din ve Dünya Hayatı için Ahlak Yasaları*. çev. Mustafa Çağrı. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Ekşi, Halil - Çiftçi, Muhammed. "Lise Öğrencilerinin Problemlerini İnternet Kullanım Durumlarının Dini İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yorumlanması". *Türkiye Yeşilay Cemiyeti*, 4/2 (2017) 181-206.
- Güler, Deniz - Ulutak, Nazmi. 'Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile'. *Kurgu Dergisi*, 11/11 (1992) 51-76.
- Hacikeleşoğlu, Hızır. "Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Dindarlık ve Ahlaki Kayıtsızlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/2 (2021) 877-907.
- Haberli, Mehmet. "Sosyal Medyada Dini İnanç ve Ahlaki Değerlerin Dejenereasyonu Üzerine Bir Değerlendirme". *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi (23//25 Kasım 2018)*, 2018.
- Harman, Ömer Faruk. "Din ve Vicdan Hürriyeti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- İbn Hazm. *Ahlak ve Davranış Tarzları Nefislerdeki Ahlaki Hastalıkların Tedavisi*. çev. Mustafa Çağrı, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Karaca, İsmail. *Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi, (Elazığ İli Örneği)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Tv ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans, 2010.
- Karaca, Mehmet. "İnternet Gençliği Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi". *Humanities Sciences*, 2/4, 2007.

- Karataş, Kazım. "Toplumsal Değişme ve Aile". *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 12/2 (2001) 89-98.
- Kaymakcan, Recep – Meydan, Hasan. *Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Kesgin, Safiye. "Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/1 (2011) 209-238.
- Koç, Sevda. "Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri". *Kırıkkale University Journal of Social Sciences*, 6/1, 2016.
- Köylü, Mustafa. "Ailede Değerler Eğitimi". *Teoriden Pratiğe Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2019.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. haz. Hayrettin Karaman - Ali Özek - İbrahim Kafi Dönmez vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 30 Ekim 2023; <https://sozluk.gov.tr/>
- Meriç, Ayşe - Özyürek, Arzu. "Okul Öncesi Dönem Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi". *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 8/14 (2018) 137-166.
- Öngider, Nilgün. "Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5/4 (2013) 420-440.
- Sağlam, Halil İbrahim. *Karakter ve Değer Eğitimi*. Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.
- Şener, Sami - Yiğit, Beyza Nur. "Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi". *Academic Platform*, 5/3 (2021) 529-553.
- Şengün, Mustafa. "Ahlaki Gelişimin Psiko Sosya Dinamikleri". *Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2017) 201-221.
- Şimşek, Turan. "Sosyal Medyada Mahremiyetin İfşası: Instagram Örneği". *Sosyolojik Düşün*, 4/1 (2019) 10-24.
- Tekin Epik, Meryem vd. "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 38 (2017) 38-58.
- Turğut, Faruk. "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar". *Medeniyet ve Toplum*, 1/1 (2017) 93-117.
- Yaşar Ekici, Fatma. "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişime Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 30 (2014) 209-224.
- Yörükoğlu, Atalay. *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2007.
- Yüksel, Mehmet. "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1, (2003) 181-213.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
